

Les formes d'accés pactat a la llibertat entre esclaus i propietaris a la Barcelona del segle XV

Antoni Albacete i Gascón

Presentació

Amb la present comunicació pretenc donar una visió general de les diverses vies pactades que els esclaus barcelonins tenien per accedir a la llibertat. En front d'aquest ventall de possibilitats es troba la via no pactada d'accés a la llibertat, la fuga. El període en el que centro la meva comunicació està a cavall entre la baixa edat mitjana i els inicis de l'edat moderna. Aquest fou un període extremadament convuls en la història de Catalunya en general i de la ciutat de Barcelona en particular, tant socialment com econòmica.

L'esclavitud a Catalunya al segle XV

L'evolució de l'esclavitud durant la plena i la baixa edat mitjana tingué tres grans fenòmens que van comportar un sobtat i extraordinari creixement de les reserves d'esclaus. Aquest són, per ordre cronològic, l'expansió territorial dels regnes cristians de la Península Ibérica; l'expansió políticocomercial italiana i catalana per la Mediterrània orien-

tal i, en darrer lloc, les expedicions portugueses al llarg de les costes africanes.¹

El tercer i darrer d'aquests grans fenòmens correspon a la importació en gran quantitat d'esclaus africans a partir de mitjan segle XV. Un veritable salt quantitatiu i qualitatiu que anuncia ja l'esclavitud moderna. Sens dubte, els esclaus negres eren coneguts des de molt de temps abans en els mercats ibèrics, fornits per traficants musulmans que els transportaven a través del Sàhara fins a la Cirenaica, al nord d'Àfrica, des d'on eren distribuïts per tota la Mediterrània. Però van ser els portuguesos els qui veritablement inundaren d'esclaus negres les ciutats ibèriques a partir de la seva implantació al llarg de la costa atlàntica africana.²

Catalunya, i en especial la seva capital, Barcelona, tingueren una gran importància pel que fa al desenvolupament del comerç d'esclaus. Prova d'aquesta importància és l'abundant documentació de caràcter comercial que aquest tràfic generà i que es conserva en els diversos arxius amb documentació notarial de Barcelona.³ Tot i que trobem presència esclava en diversos indrets del Principat, en cap altre lloc com a Barcelona hi hagué tal concentració d'esclaus. La ciutat exercia un doble paper: de consumidora i de redistribuïdora, tant pel territori del Principat, com a d'altres terres de la Corona o del Mediterrani.

L'arribada d'esclaus fins a Barcelona era quasi exclusivament pel comerç.⁴ Aquesta era tant extensa com ho eren les xarxes comercials de la Bar-

1. Antoni FURIÓ, "Esclaus i assalariats. La funció econòmica de l'esclavitud en la Península Ibèrica a la Baixa Edat Mitjana", a Actes del col·loqui *De l'esclavitud a la llibertat. Esclaus i lliberts a l'Edat mitjana*, CSIC-Institució Milà i Fontanals, Barcelona, 2000, p. 23.

2. FURIÓ, "Esclaus i assalariats", p. 34.

3. Un exemple de la importància de les fonts notariales per a l'estudi de l'esclavitud a Barcelona publicat recentment el trobem a Josep HERNANDO I DELGADO, *Els esclaus islàmics a Barcelona: blancs, negres, llors i turcs. De l'esclavitud a la llibertat (s. XIV)*, CSIC-Institució Milà i Fontanals, Barcelona, 2003.

4. Jacques HEERS, *Esclavos y sirvientes en las sociedades mediterráneas durante la Edad Media*, Edicions Alfons el Magnànim. Institució valenciana d'estudis i investigació, València, 1989, p. 63. Carme BATLLE I GALLART, *L'expansió baixmedieval (segles XIII-XV)*, a *Història de Catalunya*, P. Vilar dir., Edicions 62, Barcelona, 1999, vol. 3, p. 440. Francisco Javier MARZAL PALACIOS, *La esclavitud en Valencia durante la Baja Edad Media (1375-1425)*, Universitat de València. Servei de Publicacions, 2006, Tesi doctoral en xarxa, p. 200.

celona de la baixa edat mitjana. Les zones on els catalans obtenien els seus esclau eren: la zona de l'Egeu, des de Constantinoble al nord fins a Creta i Rodes al sud. Una altra àrea era la zona italiana, formada per la República de Gènova, el Regne de Nàpols, la República de Venècia i el Regne de Sicília; junt amb la costa dàlmata i les costes occitano-provençals. Cal també tenir present els altres territoris mediterranis de la Corona, el Regne València i el Regne de Mallorca.⁵

Cap als anys centrals de la segona meitat del segle XV el comerç a la mediterrània entrarà en decadència en dos de les seves principals línies: la que tenia per origen les costes del nord i d'orient de la Mar Negra i la que ho feia des de Munt de Barques.⁶ Això provocarà l'entrada creixent d'esclaus arribats pel comerç portuguès de la costa atlàntica del continent africà. Aquests esclaus provindrien tant des de Portugal mateix com del Regne de València o d'Andalusia, en el Regne de Castella.⁷

Una altra de les fonts d'aprovisionament d'esclaus del Principat era el cors. Aquesta era una via minoritària pel que fa a Catalunya, fins hi tot en l'aprovisionament dels esclaus sarraïns.⁸

El paper que tradicionalment s'ha atribuït a l'esclau de la baixa edat mitjana, amb el seu caràcter estrictament, o fonamentalment, urbà i domèstic, i sobre la importància en el treball agrícola que només se li ha reservat en indrets que, com Mallorca, s'han considerat una excepció, caldria matisar-lo.

5. MARZAL, *La esclavitud en Valencia*, p. 203-204.

6. Amb el nom de Mont de Barques o Munt de Barques s'identificava a Catalunya la regió històrica de Cirenaica, anomenada Barca. Aquest era el punt d'arribada a la Mediterrània de les rutes de caravanes des del Sudan, i era lloc de tràfic d'esclaus negres, un dels objectes del comerç de les caravanes. Molts dels esclaus negres dels països cristians de la Mediterrània procedien d'aquest indret, fins al punt que hom creia que era el lloc d'origen de molts negres.

7. MARZAL, *La esclavitud en Valencia*, p. 204-205.

8. *Ibidem*, p. 204-205.

Les formes d'alliberament pactat

Les formes d'accés a la llibertat pactada entre el propietari i l'esclau que tractarem en la present comunicació són: El sistema "*in tallia*"; la llibertat condicionada a servir al seu propietari per un temps; llibertat condicionada a l'ensenyament d'un ofici; compravendes i alliberament; llibertat condicionada a l'aprenentatge d'un ofici; la llibertat concedida per testament; llibertat i paternitat; la concessió de la llibertat amb alguna limitació i la concessió de la llibertat sense cap condició. Aquesta divisió és fruit de la recerca en els arxius amb documentació notarial de la ciutat de Barcelona.

In tallia

El sistema *in tallia* consistia en l'acord entre el propietari i l'esclau o l'esclava per a què el segon pagués al primer una quantitat monetària determinada, en un període establert, amb uns pagaments concrets.⁹

9. Guillem de Gualbes i Margarida, germana de Caterina, l'esclava de Guillem de Gualbes, pacten el dia 24 de maig de 1440 una talla de 55 per a l'alliberament de Caterina. El procediment de pagament de la talla serà el següent: Margarida haurà de pagar el propinent 15 de novembre 35 florins, a l'any següent haurà de pagar altres 35 florins, i finalment el següent any pagarà els 30 florins restants de les 55 lliures pactades. Durant aquest període de 2 anys i 5 mesos Caterina romandrà en poder del seu propietari, Guillem de Gualbes. Ambdues parts també pacten el destí dels tres terminis de pagament en cas que l'esclava Caterina morís amb algun d'aquests ja efectuats. Així si Caterina morís després d'haver pagat Margarida les 55 lliures Guillem no haurà de tornar res a Margarida. Si Caterina morís abans que Margarida hagués pagat a Guillem no s'haurà de lliurar res del diner pactat. En qualsevol cas Guillem es quedarà el primer pagament. Si el tercer pagament no es pagués abans de que finalitzi el tercer termini, Caterina tornarà a l'estat d'esclavitud: Arxiu Històric de Protocols de Barcelona (AHPB), Nicolau DE MEDIONA, *Manuale sextum*, 1440, abril, 8 - 1441, juny, 7, s.f. Un altre exemple és el del mercader Francesc Mir, que fa un contracte d'alforria *in tallia* a Bartomeu el 25 de febrer de 1458. La talla és de 35 lliures, a pagar en quatre terminis: el 20 de març propinent 8 lliures; durant el mes de juliol vinent 9 lliures; durant els propers 6 mesos 9 lliures més; i, finalment, durant els següents sis mesos la quantitat restant de les 35 lliures: AHPB, Bartomeu del Bosc, *Primus liber comunis*, 1457, juliol, 2 - 1458, març, 21, s.f.

Amb aquest sistema el propietari podia aconseguir fins hi tot quadruplicar el preu d'un esclau respecte al de venda. Mentre l'esclau es trobava en aquesta situació la seva condició ja no era d'esclau estrictament, sinó la d'esclau *in statu libero*. Aquesta condició intermèdia entre l'esclavitud i la llibertat li permetia a l'esclau certa llibertat de moviments i autonomia econòmica per poder pagar la talla. Al preu de talla li afectaven diverses variables que el propietari tenia en compte a l'hora d'establir-la: sexe, edat, estat de salut, preparació tècnica, capacitat d'aprenentatge, fidelitat demostrada envers el propietari, sentiments d'aquest, el mateix mercat d'esclaus, conjuntura, etc. Tant els esclaus com les esclaves podien accedir a aquesta forma d'alliberament.

En aquests contractes d'alforria els esclaus i esclaves havien de presentar fiadors. Aquestes persones asseguraven el pagament de la talla al propietari en el cas que el *in statu libero* fugís.¹⁰

Per evitar la fugida es pactaven una sèrie de condicions, per exemple, presentar-se davant dels encara amos, o d'algú altre, en períodes establerts; fer continua residència a Barcelona; o viure al mateix carrer on vivia el propietari o dormir a la casa d'aquest. També se li prohibia traspasar els límits del territori de Barcelona: per mar les tasques, és a dir, les barres de sorra que hi havia a l'entrada del port de Barcelona; i per terra, el coll de la Creu, Collserola, el coll de Finestrelles i el pont de la Llacuna.¹¹

10. Aquest és el cas de Bartomeu, l'esclau del mercader Francesc Mir. Bartomeu presenta com a fiadors del seu contracte per la modalitat de la talla a Robin Brien, sastre; Bartomeu Delco, teixidor de draps de lli; Domènec Fortià, paraire de draps de llana; els tres ciutadans de Barcelona: AHPB, Bartomeu del Bosc, *Primus liber comunis*, 1457, juliol, 2 - 1458, març, 21, s.f. En aquest cas no podem establir a priori cap possible solidaritat de grup, entre antics esclaus i esclaus en procés d'alliberament, ni tampoc solidaritat pel mateix origen ètnic o afí. L'esclau en talla, Bartomeu, és fill d'una esclava d'origen xarquès (cf. nota 15). Dels seus fiadors no es diu ni que siguin antics esclaus alliberats ni d'un possible origen semblant al de l'esclau en talla. De fet, la primera de les persones que apareixen com a fiador, Robin Brien, podríem suposar-li en tot cas un origen anglès o francès. Però era molt comú que els fiadors fossin antics esclaus i amb orígens iguals o afins al de l'esclau en procés d'alliberament (cf. HERNANDO, *Els esclaus islàmics a Barcelona*, pp. 217-223).

11. L'esclau Bartomeu té específicament prohibit traspasar aquests límits mentre estigui en situació *in statu libero*: AHPB, Bartomeu del Bosc, *Primus liber comunis*, 1457-1458, s.f.

El propietari imposava condicions per assegurar-se que l'esclau podria complir amb el pagament de la talla, i si s'incomplien es perdia la situació *in statu libero*. Amb aquestes es volia impedir situacions en que l'esclau perdés la capacitat de pagar els terminis de la talla: per exemple perdent la llibertat de moviments en cas d'un delictes que comportés penes pecuniàries o de presó o, fins hi tot, la pena de mort; també la pèrdua de cabal en jocs d'atzar; o que no pogués treballar per les ferides rebudes en una baralla; o obligacions familiars derivades del matrimoni impedissin el pagament de les quantitats pactades.¹²

Al *in statu libero* també se li podia imposar la feina a fer per part del propietari, tant treballant amb aquest o treballant del que aquest disposés.

Cal dir que aquest sistema anar perdent vigència a inicis del segle XV fins que durant el període en el que se centra la present comunicació (1440-1462) quasi bé no es troben exemples d'aquesta via de llibertat.

Servei temporal

La llibertat condicionada a servir al seu propietari per un temps és un altre tipus de contracte d'alforria pel qual l'esclau entra en l'estat de *in statu libero* i roman en aquest durant el temps que ambdues parts pacten. Aquesta és la via majoritària d'alliberament del període cronològic tractat. Durant el temps de servei el *in statu libero* tindrà una situació similar a la d'un servent lliure que ha pactat un contracte de treball amb un altre lliure. En aquest contracte s'estipularan les condicions del servei, de forma més o menys genèriques. Deixant clar que és el que el *in statu libero* està obligat a fer i el que no està obligat a fer pel seu amo-patró. En aquests contractes també es deixarà clar per a qui ha de realitzar aquest període de servei, perquè a vegades el servei es fa a una tercera persona. També es tracta en aquests contractes el lloc físic on es realitzaran les tasques pactades, en alguns casos trobem documents en els

12. Altre cop trobem el contracte d'alforria de l'esclau Bartomeu, propietat del mercader Francesc Mir, on es fa constar que no podrà embriagar-se, no robarà i no farà juguesques: AHPB, Bartomeu del Bosc, *Primus liber comunis*, 1457 - 1458, s.f.

que el servei pot ser que sigui en territoris més o menys llunyans de Barcelona, ja sigui en indrets de la corona catalano-aragonesa, ja sigui en territoris llunyans acompanyant a un mercader quan trafica per la Mediterrània.¹³ En la majoria dels casos els esclau i esclaves rebien al final del contracte, i si havien acomplert totes les estipulacions i condicions preestablertes, una remuneració que també havia estat prèviament establerta en el contracte. En alguns casos es podia demanar la seguretat de fiadors aportats per l'esclau que havia d'esdevenir *in statu libero*. Amb la clàusula que pagarien certa quantitat monetària si el *in statu libero* fugia.

Com veurem posteriorment és força comú trobar contractes d'alforria amb la condició de servir que estan disposades en testaments, amb compliment a la mort del propietari; o bé compravendes temporals que van seguides de contractes d'alforries. També es força habitual trobar compres comunes d'esclaus i esclaves, sense cap tipus de condició temporal, que van seguides d'alforries amb la condició de servir.

Els propietaris que signen aquests contractes d'alforria amb la condició de servir pertanyen als tres estaments de la societat medieval.

Els orígens dels esclaus alliberats amb aquests contractes d'alforria són variats. Trobem russos, sarraïns, de la "nació dels abcasos", xarquèsos,¹⁴ tàrtars i búlgars. Aquests són majoritàriament homes.

Els períodes de servei varien, van des dels 3 anys fins als 13 anys.¹⁵ En alguns casos aquest període de servei és d'un número d'anys indeterminat, la condició és que l'esclau o l'esclava serveixi al seu propietari el que aquest li resti de vida, per tant l'alliberament es farà efectiu amb la

13. Aquest és el cas de l'esclau Antoni. En el contracte d'alforria que signa el mercader Gaspar Montmany, el 16 de gener de 1441, s'estipula que el servei de l'esclau Antoni tant podrà realitzar-se en terra com en mar: AHPB, Antoni VILANOVA, *Sextum manuale*, 1440, novembre, 14 - 1441, maig, 27, s.f.

14. Abcasos i xarquèsos eren pobles provinents de la zona del Cauques: Charles VERLINDEN, *L'esclavage dans l'Europe Médiévale. Péninsule Ibérique, France*, vol. I, De Tempel-Rijksuniversiteit te Gent, Bruges, 1955, pp. 340-341.

15. Entre aquests períodes trobem els 4 anys, els 5 anys, els 6 anys, els 6 anys i 7 mesos, els 7 anys, els 8 anys, els 9 anys i mig, els 10 anys, els 11 anys, i, els 12 anys. Els períodes de servei que més vegades apareixen són els de 5 anys i els de 10 anys.

mort d'aquest, possiblement es consignarà en una clàusula del testament del propietari.¹⁶

Quan són esclaus molt joves el període de servei s'ajusta, aproximadament, als anys necessaris per a què aquests assoleixin la llibertat amb la majoria d'edat.¹⁷

En la majoria de casos el temps de servei estipulat es realitzarà amb l'amo servint en el seu ofici.¹⁸

En alguns casos, en el mateix contracte d'alforria, s'expressa la possibilitat que el propietari o la propietària podrà vendre l'esclau dins del període preestablert, i sempre per un temps igual o inferior al que li resti d'aquest.¹⁹

En diversos documents trobem consignades les mateixes prohibicions que en els contractes d'alforria per talla destinades a assegurar-se, per part del propietari, el compliment del tracte. Estipulant concretament el territori en el qual l'esclau té dret a moure's per minimitzar el risc de fuga. O prohibint als esclaus en aquesta situació embriagar-se, contraure ma-

16. Així ho trobem amb el cas de l'esclava Delfina, que ha de servir a la seva propietària, Elionor de Palol, monja del monestir de Jonqueres, mentre aquesta visqui, i esdevenint lliure quan mori: AHPB, Narcís BRU, *Manuale octavum*, 1441, juliol, 05 - 1444, juny, 18, s.f.

17. Aquest és el cas de l'esclava Jordia, amb 9 anys d'edat, que és filla d'una esclava ja difunta, d'origen sarraí, també propietat d'en Pere Romeu. Aquest signa un contracte d'alforria a Jordia amb la condició de servir a Baltasar Romeu, fill del dit Pere, fins que compleixi els 20 anys l'esclava Jordia. Per altra banda, Pere Romeu promet donar a Jordia la quantitat de 30 lliures "in auxilium maritandi", dels seus béns, quan compleixi l'edat estipulada de 20 anys. Finalment, en aquest contracte d'alforria s'estipula també que un cop Jordia tingui els 20 anys pugui anar i viure on vulgui: AHPB, Joan FRANC, *Tricesimum secundum manuale*, 1442, desembre, 27 - 1443, desembre, 24, s.f. Aquest instrument podria tractar-se d'un cas de paternitat entre un membre de la família propietària, potser el mateix amo, i d'una esclava, que originà el naixement d'una esclava, la qual, quan sigui major d'edat, se l'alliberarà, amb una quantitat monetària per a la seva dot.

18. Així ho trobem en el contracte signat pel llancer Bonanat Bosch a l'esclau Basili, d'origen rus, el 15 de juliol de 1448: AHPB, Vicenç Bofill, *Tercium decimum manuale commune*, 1448, abril, 9 - 1450, març, 9, s.f.

19. Això és el que s'estipula en el contracte d'alforria que Blanca, muller d'Antoni Sant Climent, àlies Terré, signa a Caterina, esclava seva, d'origen rus: AHPB, Bartomeu COSTA, major, *Manuale primum*, 1438, desembre, 17 - 1444, setembre, 11, s.f.

trimoni, jugar diners, barallar-se produint-se sang, robar o anar a tavernes. Mesures destinades a evitar la pèrdua de llibertat més o menys llarga així com de capacitats físiques necessàries per a la realització de les tasques que tenia encomanades pel seu propietari.²⁰

En aquest tipus de contractes d'alforria també es pot trobar la designació de fiadors per part de l'esclau que accedeix a la situació *in statu libero* per donar més seguretat als propietaris.²¹

En alguns casos els esclaus reben, al final del període de servei, béns o quantitats monetàries.²²

20. Per motius concrets també podem trobar prohibicions molt específiques en aquests documents. L'apotecari Genís Sabater, entre d'altres prohibicions, va estipular en el contracte d'alforria que signà a l'esclau Joan, d'origen rus, de 30 anys d'edat, el 9 d'octubre de 1460, que no causi problemes a casa seva: AHPB, Antoni VILANOVA, *Llibre comú*, 1460, agost, 25 - 1461, gener, 16, s.f. El 22 de novembre de 1460, en el contracte d'alforria signat pel mercader Bartomeu Mir a la seva esclava Caterina, d'origen rus, de 25 anys d'edat, trobem una clàusula que especifica que Caterina, entre d'altres prohibicions, no ha de mantenir relacions carnals amb ningú que habiti la casa del dit Bartomeu: AHPB, Miquel ABELLA, *Manuale octavum*, 1460, febrer, 16 - 1461, abril, 8, f. 67v.

21. El ja citat Gaspar Muntmany, que signà contracte d'alforria a l'esclau Antoni el 16 de gener de 1441, estipulà que l'esclau Antoni havia d'aportar dos fiadors per a què responguessin d'ell en cas que fugís durant els tres primers anys, pagant, si es donés el cas, 55 lliures. Antoni nomena com a fiadors, pels tres primers anys dels cinc que ha de durar el servei, a Cristòfol Serra, blanquer, i Jordi de Junyent, paraire, ambdós ciutadans de Barcelona: AHPB, Antoni VILANOVA, *Sextum manuale*, 1440, novembre, 14 - 1441, maig, 27, s.f. Un altre cas és el de Joan Buadella, fuster, que signà contracte d'alforria a Joan, el seu esclau d'origen sarraí, de 20 anys d'edat, amb la condició que el serveixi 10 anys. Joan Buadella estipulà que l'esclau Joan havia de procurar-se cinc fiadors per a què responguessin per ell en cas que fugís. Aquests fiadors haurien de pagar la part proporcional, de cada un en cada mes, de les 50 lliures en cas de fuga. Els fiadors aportats per l'esclau Joan són: Joan de Caller, sarraí; Joan Ramis, mestre de cases, antic esclau del difunt Pere Ramis, notari; Joan Camps, ferrer, antic esclau d'Esteve Camps, ferrer; Joan Sorell, traginer, antic esclau d'en Sorell, mercader, i Jordi de Bell-lloc, traginer. En aquest segon cas podem veure que alguns dels fiadors de l'esclau Joan són antics esclaus, i com a mínim en un cas, també de la mateixa ètnia, sarraïna. Això ens porta a reflexionar sobre les solidaritats, tant a nivell de grup com sobre la solidaritat ètnica: AHPB, Antoni VILANOVA, *Sextum manuale*, 1440, novembre, 14 - 1441, maig, 27, s.f.

22. Com és el cas de l'esclau, d'origen tàrtar, Pere, el qual rebrà, al final dels 12 anys de servei, per part del seu propietari, el ferrer Joan Pons, una túnica de drap nou, un "disploi-

Llibertat condicionada a l'ensenyament d'un ofici

Un altra forma d'accés a la llibertat era la que tenia com a condició que l'esclau durant el període en el que es trobava en la situació de "*in statu libero*" ensenyés l'ofici après amb l'amo, o amb terceres persones. Normalment als fills menors de l'amo ja difunt. Aquesta tipologia de forma d'alliberament la podem considerar una variant de les alforries amb la condició de servir, vistes anteriorment, però prou específica per a donar-li cabuda en un apartat propi.

Un cas d'aquesta tipologia seria el que trobem datat a Barcelona el 23 de febrer de 1446. Violant, la vídua del frener Gabriel Tries, i tutora de les persones i els béns de Gabriel, Esteve, Pere Tries, Isabel i Joaneta, fills i hereus del difunt Gabriel Tries, juntament amb Joan Tries, argenter, fill de Violant i del difunt Gabriel, pacten amb Joan Tries, alies Aspert, esclau del difunt Gabriel, que ha estat esclau de la família durant 27 anys, la concessió de la llibertat per mitjà d'un contracte d'alforria. La condició d'aquest contracte és que el dit esclau, Joan Tries, alies Aspert, durant cinc anys ensenyi l'ofici de frener a Gabriel, un dels fills del difunt Gabriel Tries. Si aquest no volgués aprendre aquest ofici, Joan, l'esclau, l'hauria d'ensenyar a algun dels altres fills barons del difunt Gabriel, l'Esteve o en Pere. Transcorregut aquest període de 5 anys Joan Tries, alies Aspert, esdevindrà persona lliure.²³

Tal com he comentat anteriorment, aquest document presenta la mateixa forma que les alforries amb la condició de servir. Caldria tenir en consideració que en les alforries amb la condició de servei temporal, en les quals s'esmenten fills no adults de l'amo difunt, amb esclaus que han

dem" nou, un parell de càligues de drap nou, una camisa i uns draps, dels béns de Joan: AHPB, Francesc TERRASSA, *Capibrevium quartum decimum*, 1456, novembre, 15 - 1457, juny, 18, s.f.

23. AHPB, Pere SOLER, Manual, 1445, agost - 1447, febrer, 10, s.f. Ens trobem doncs, en aquest cas, que el propietari és mort i deixà una família molt nombrosa. Els tutors dels cinc fills, que són la muller del difunt i un fill, Joan, que cal suposar el més gran, i amb ofici propi, busquen a través d'aquesta solució la subsistència dels fills menors i de la pròpia vídua. En un primer període, els cinc anys que ha de durar el contracte d'alforria, i durant els quals l'esclau Joan passarà a la condició jurídica de *in statu libero*, serà el treball d'aquest el que mantindrà a la família, i després, amb un dels fills exercint l'ofici de frener,

servit al difunt propietari durant un període de temps considerable, possiblement també haurien de realitzar aquesta tasca d'ensenyament, segurament entre d'altres, amb els fills de propietari ja mort.

Un altre cas és el de Violant, vídua del seder Joan d'Avinyó, i Erma, esclava seva d'origen rus, que pacten, el 17 d'agost de 1446, que Erma haurà d'ensenyar l'ofici de sederia durant 4 anys a les esclaves de Violant. En el mateix contracte d'alforria es pacta que durant aquests 4 anys l'esclava Erma no podrà abandonar aquesta tasca sense el permís de Violant. Erma també ha de prometre que en haver acabat aquest període no podrà exercir aquest ofici de sedera durant la vida de Violant dins del Principat de Catalunya. Per altra banda si durant l'estipulat període de 4 anys Violant morís, Erma accedirà automàticament a la condició de lliure. Finalment ambdues parts també pacten que en haver passat els 4 anys, i havent obtingut Erma la condició de lliure, que Erma estigui amb violant durant un any i mig més com a minyona, amb un sou de 5 lliures per any. Erma acceptà la condició de Violant segons la qual en el cas que no volgués complir aquest pacte, no rebria, en haver mort Violant, les 30 lliures i un llit fornit, que havien pactat en instrument de donació.²⁴

Vendes *ad tempus* i compres d'esclaves i matrimoni

La venda *ad tempus* i llibertat i la compra d'esclava i matrimoni serien dues modalitats de forma d'accés a la llibertat que es poden aplegar sota el terme genèric de "compravendes i alliberament". En ambdós casos la venda de l'esclau o l'esclava comportarà la seva llibertat en un futur més o menys pròxim. En els casos de venda *ad tempus* i llibertat trobem instruments notariais de compravenda d'esclaus o d'esclaves totalment comuns si no fos per una clàusula que estipula concretament el temps concret pel qual es compra aquell esclau o aquella esclava. Fina-

aquesta mateixa podrà passar sense l'aportació del ja lliure Joan, àlies Aspert. Aquesta finalització del contracte, i el posterior alliberament de l'esclau, en principi no ha de comportar necessàriament que l'esclau ja lliure deixi el contacte amb aquesta família, però d'això el document no n'esmenta res.

24. AHPB, Pau GUARDIOLA, *Octavum manuale*, 1446, gener, 26 - 1448, març, 16, s.f.

litzat el dit termini l'esclau o l'esclava han d'ésser alliberats.²⁵ Aquests contractes de compravenda es poden considerar com un contracte de treball amb clàusula de llibertat en acabar el contracte. Tornem a trobar que els compradors i venedors estan compresos dins els tres estaments de la societat medieval. Tant els lliures de natura que apareixen en els documents com els esclaus objecte de venda són homes. Les nacionalitats dels esclaus i esclaves venuts són la russa, la sarraïna, la de la nació dels abcasos i la xarquesa. Els períodes de venda dels esclaus varien, aquests van des d'1 any i 2 mesos fins als 11 anys.²⁶ Els preus d'aquestes vendes tenen un ventall prou ampli, aquests varien en funció del temps de venda, contra més anys de servitud més alt és el preu. Aquests van des de les 7 lliures a les 46 lliures.²⁷ Es pot donar el cas que un mateix individu sigui comprat i venut diverses vegades dins del període estipulat en el primer instrument de compravenda, veient com en els següents instruments el període es va escurçant a mida que passa el temps entre compravenda i compravenda.²⁸ Per altra banda veiem com

25. El 10 de maig de 1441 l'agricultor Pere Flaquers ven a Francesc de Font Clara, corredor d'orella, una esclava anomenada Maria, neòfita, d'origen rus, de 24 anys d'edat, per un termini de 4 anys i 3 mesos. En haver passat aquest període la dita esclava esdevindrà lliure. El preu de la venda és de 14 lliures 1 sou: AHPB, Antoni VILANOVA, *Sextum manuale*, 1440, novembre, 14 - 1441, maig, 27, s.f.

26. Els períodes que apareixen en els instruments notarials són molt diversos. Trobem 1 any i 2 mesos; 2 anys; 2 anys i 5 mesos; 2 anys i 7 mesos; 3 anys i 9 dies; 4 anys; 4 anys i 3 mesos; 5 anys, 3 mesos i 5 dies; 5 anys i 9 mesos; 6 anys; 7 anys; 8 anys; 9 anys i 11 anys.

27. Passant per les 14 lliures i 1 sou, les 16 lliures i 10 sous, les 16 lliures, les 18 lliures, les 20 lliures, les 24 lliures, les 25 lliures, les 30 lliures, les 32 lliures, les 35 lliures i les 40 lliures.

28. Aquest seria el cas de l'esclau negre de nom Antoni. La primera referència que trobem d'aquest és la de la venda, amb data 18 d'agost de 1446, que el teixidor de draps de llana Pere Vilar, mitjançant el corredor d'orella Miquel de Belloch, fa al barquer Pere Rovira del dit esclau Antoni. Pere Vilar havia comprat prèviament aquest a Eulàlia, vídua del verguer Joan Garcia. La venda entre Pere Vilar i Pere Rovira es fa per un període de 2 anys i 7 mesos, pel preu de 16 lliures: AHPB, Pau GUARDIOLA, *Octavum manuale*, 1446, gener, 26 - 1448, març, 16, s.f. Al dia següent, el 19 d'agost, es redacta l'instrument notarial en el que l'esclau Antoni promet servir a Pere Rovira, el seu nou propietari, un total de 3 anys i 1 mes, afegint 6 mesos més de servei als 2 anys i 7 mesos convinguts anteriorment: AHPB, Pau GUARDIOLA, *Octavum manuale*, 1446-1448. El dia 20 d'agost, dos dies després de la venda de l'esclau Antoni, Pere Vilar reconeix haver rebut de Pere Rovira les 16 lliures del preu de l'esclau Antoni: AHPB, Pau GUARDIOLA, *Octavum manuale*, 1446-1448. I finalment

l'esclau, que tècnicament des del moment que se li fa una venda temporal amb clàusula de llibertat al final del període esdevé *in statu libero*, pot pactar amb el seu nou propietari unes condicions de treball concretes, realitzant les dues parts un contracte de treball, tal com ho fan les persones lliures de natura.²⁹ Es dóna el cas que el nou propietari, segui-

tornem a trobar a l'esclau Antoni en un instrument datat el 17 d'abril de 1447 en el que el barquer Pere Rovira ven al forner Bartomeu Puigvert, l'esclau Antoni, ara per un període de 2 anys i 5 mesos, però pel mateix preu de 16 lliures. Aquest instrument de compravenda el segueix l'instrument d'època de cobrament del preu de la venda: AHPB, Pau GUARDIOLA, *Octavum manuale*, 1446-1448. Un altre exemple d'aquesta situació seria el de l'esclava Caterina, xarquesa, de 25 anys d'edat. La primera referència és la de l'1 de setembre de 1455 quan el mercader Jaume de Pertusa constitueix a Elionor, esposa del mercader Jaume de Sors, procuradora seva, per a que vengui l'esclava Caterina. Jaume de Pertusa havia comprat la dita esclava al també mercader Antoni Ferrer, tal com consta en l'instrument en poder del notari Joan Girgós, amb data del 19 de juny propassat, i per un període de 6 anys. Elionor podrà vendre la dita esclava a qualsevol persona pel preu que ella consideri: AHPB, Miquel ABELLA, *Manuale quintum*, 1454, agost, 2 - 1457, juliol, 12, f. 32v-33r. Cinc dies més tard, Elionor, la procuradora de Jaume de Pertusa, ven per 5 anys i 9 mesos, a l'hostaler Joan Olivet, en nom del seu principal, l'esclava Caterina, pel preu de 24 lliures. Finalitzats aquests 5 anys i 9 mesos l'esclava Caterina obtindrà la llibertat. Aquesta clàusula ja constava en l'instrument de compravenda quan Jaume de Pertusa va adquirir a la dita esclava: AHPB, Miquel ABELLA, *Manuale quintum*, 1454-1457, f. 34r. Veiem que a mida que passa el temps el període de servei es va reduint de venda en venda. El preu d'aquesta compravenda es fa efectiu el 27 de febrer de 1456 quan Elionor, procuradora de Jaume de Pertusa, signa època del pagament del preu de l'esclava del seu principal, Caterina, comprada per Joan Olivet, per un període de 5 anys i 9 mesos. El pagament del preu, 24 lliures, s'ha fet mitjançant Caterina, esposa del dit Joan Olivet: AHPB, Miquel ABELLA, *Manuale quintum*, 1454-1457, f. 49v. Finalment tornem a trobar l'esclava Caterina quan l'hostaler Joan Olivet, la ven al també hostaler Vicenç Riera, del poble de Sant Sadurn de la Roca, pel preu de 35 lliures, i per un període de 5 anys, 3 mesos i 5 dies, al terme dels quals esdevindrà lliure: AHPB, Miquel ABELLA, *Manuale quintum*, 1454-1457, f. 50r. Veiem que el segon comprador, Joan Olivet, ha augmentat el preu de l'esclava, obtenint un benefici d'11 lliures, més el guany que pot haver tret del treball de l'esclava Caterina durant els gairebé 6 mesos que aquesta ha estat al seu servei. En aquest tercer canvi de propietari també veiem com el temps de servei també s'escurça.

29. Aquest és el cas de l'esclau Antoni, de 28 anys d'edat, que el 6 d'agost de 1442, és venut, pel preu de 20 lliures, per l'aixaveguer Galceran Cabot a Alodi Olius, patró d'una galiota grossa, per un període de 3 anys i 9 dies, amb condició de llibertat. Galceran ja l'havia comprat per un període de 4 anys amb aquesta condició. Però el mateix dia l'esclau Antoni es compromet a servir al seu amo, Alodi Olius, durant el temps que romanguí sota

dament que ha comprat un esclau o una esclava temporalment, dóna la possibilitat a aquest d'alliberar-se abans del venciment del termini pagant el preu de la seva compra.³⁰

Els contractes de compra i matrimoni són aquells en que trobem que homes lliures, ja siguin antics esclaus o lliures de natura, compren una esclava amb l'objecte d'alliberar-la i casar-s'hi. Sempre són homes els que compren la llibertat de la futura muller. Els futurs marits pertanyen als esgraons més baixos de l'estament popular.³¹ Per contra els propietaris pertanyen a la part mitja-alta de l'estament popular, així com als dos estaments superiors. Les nacionalitats de les esclaves són la russa, la búlgara, la sarraïna i la xarquesa.

En diversos casos també es troben els instruments de dotalia i el d'eposalles a continuació del de compra, o bé amb molts pocs dies de dife-

la seva propietat, en el que ell disposi, tant en terra com en la mar. I per la seva part, Alodi, promet alimentar, calçar i vestir a Antoni, i tenir cura d'ell en cas de malaltia. Les clàusules que trobem són les normals en un contracte de treball comú: AHPB, Antoni VILANOVA, *Nonum manuale*, 1442, juliol, 3 - 1443, febrer, 5, s.f.

30. Així ho fa, el 29 de febrer de 1444, Francesca, muller del mercader Pere Grau, que comprà, per 32 lliures, pagades dels seus propis béns, al peller Pere Saüc una esclava de nom Joana, sarraïna, de 26 anys d'edat, per un període de 8 anys. El mateix dia que efectua aquesta compra, Francesca, amb el consentiment del seu marit, el mercader Pere Grau, pacta amb l'esclava Joana que si durant el primer any propiament li paga les 32 lliures que ha pagat per ella, la deixarà lliure. Però si l'esclava Joana li paga les 32 lliures durant el segon any o els següents Francesca es compromet a cobrar només la part proporcional, d'aquestes 32 lliures, dels anys que li quedarien per complir amb el servei anteriorment estipulat. En aquest cas trobem un fet que és força comú en aquest tipus de documentació, i que és la redacció, a continuació dels instruments de compravenda, de la carta de llibertat de l'esclau per part de la persona que l'està venent i que serà efectiva un cop s'acompleixi el temps de servitud estipulat, o bé, com és el cas present, si l'esclau o esclava arriba a un pacte amb el seu nou propietari: AHPB, Antoni VILANOVA, *Undecimum manuale*, 1443, agost, 12 - 1444, març, 4, f. 91r-v.

31. Jacques Heers es refereix a aquests matrimonis entre homes lliures de natura i esclaves alliberades com "matrimonis, que per molt legítims que siguin, no generen cap tipus d'ascensió social. Les esclaves s'aparellen sovint amb homes dels ravals o dels pobles de la zona rural arribats a la ciutat per treballar en aquesta algun temps, a vegades són clients dels propietaris o, en qualsevol cas, es troben en situació de dependència respecte a aquests. I es tracta, per suposat, de gents modestes". HEERS, *Esclavos y sirvientes*, pp. 258-259.

rència.³² En aquests contractes normalment no es parla de compra. El més sovint és que es digui que l'amo allibera a l'esclava com a gràcia personal, i a continuació s'especifica la quantitat que el futur marit paga en concepte d'indemnització.³³

Llibertat condicionada a l'aprenentatge d'un ofici

La llibertat condicionada a l'aprenentatge d'un ofici és una tipologia d'alforria que té com a condició principal que l'esclau entrarà en la situació "*in statu libero*" si accepta fer un contracte d'aprenentatge per aprendre un ofici, i aconseguirà la seva llibertat si compleix amb el dit període d'aprenentatge.

Aquest contracte d'alforria és un contracte d'aprenentatge totalment comú. La seva única especificitat és que a continuació de les clàusules pactades entre la persona que vol rebre l'aprenentatge i el mestre que accepta aquest i es compromet a instruir-lo, trobem el beneplàcit del propietari.

Pere de Vallseca és l'esclau que pactà amb el seu propietari, Guillem de Vallseca, realitzar l'aprenentatge de l'ofici de cirurgia i barber amb Ramon Oliva. Aquest contracte d'aprenentatge es va pactar amb un instrument notarial datat el 27 de febrer de 1441.³⁴ En aquest instrument Pere

32. Així és el cas de l'esclava búlgara Magdalena, que a continuació de l'instrument de manumissió datat el 13 de maig de 1446 signà amb Arnau Ribes, el seu futur marit, el compromís de contraure matrimoni amb ell i no amb cap altre persona, sota pena de 25 lliures: AHPB, Miquel Abella, *Manuale secundum*, 1446, febrer, 7 - 1449, març, 5, f. 10v. El 5 de juny de 1448 Maura, d'origen rus, de 35 anys d'edat, el mateix dia que rep la manumissió del seu propietari, el prevere Antoni des Pi, beneficiat a la Seu de Barcelona, fa donació de la seva dot al seu futur marit, el forner Joan de Pau, i promet junt amb aquest contraure matrimoni, sota pena de 50 lliures, el diumenge propvinent: AHPB, Guillem JORDÀ, major, *Tercium decimum manuale*, 1448, març, 4 - 1449, agost, 22, s.f.

33. El 19 de setembre de 1451 Rafaela, vídua de Joan de Medina, cambrer del Rei, allibera a Juliana, esclava seva d'origen rus, per a que aquesta es casi amb el moliner Pere Artigues. Rafaela rep de Pere 18 lliures en compensació per l'alliberament de Juliana: AHPB, Vicenç BOFILL, *Vicesimus primus liber comunis*, 1450, octubre, 19 - 1451, octubre, 20, s.f.

34. AHPB, Joan FRANC, *Tricesimum manuale*, 1440, desembre, 29 - 1441, desembre, 22, s.f.

promet que s'estarà amb Ramon Oliva durant un període de dos anys a partir del primer de març propiuent. Aquest és el requisit per a què Pere passi a estar *in statu libero*. Un cop acomplert del dit contracte Pere serà declarat persona lliure pel seu propietari.³⁵

Llibertat concedida per testament

Una altra via d'accés pactat a la llibertat que tenien els esclaus als inicis de l'època moderna era la que era concedida com a llegat testamentari per part del propietari. Aquesta forma d'alliberament podia tenir diverses possibilitats. La disposició testamentaria podia deixar com a condició per a l'alliberament el pagament d'una talla, un període de servei a algun dels hereus de l'antic propietari, amb la possibilitats que aquests venguessin al *in statu libero* pel temps determinat en el testament.³⁶ També podia donar-se el cas que l'esclau o l'esclava fos alliberada sense cap condició per part del seu antic propietari.³⁷

35. Amb aquest exemple veiem com el propietari de l'esclau es preocupa del futur d'aquest un cop sigui una persona lliure. Guillem de Vallseca el propietari de Pere actua d'aquesta manera perquè donant un aprenentatge al seu esclau li està donant la possibilitat d'integrar-se a la seva nova societat, la barcelonina, per mitjà del treball. És la visió d'una part dels propietaris, que consideren el període de servitud dels seus esclaus com un període de progressiva i racional adaptació al nou context econòmic, social i religiós, en el que s'hauran d'integrar els esclaus un cop esdevinguin lliures. Veiem altres exemples d'aquesta mentalitat a Fabianne PLAZOLLES GUILLEN, "Trayectorias sociales de los libertos musulmanes y negroafricanos en la Barcelona tardomedieval", a *De l'esclavitud a la llibertat. Esclaus i lliberts a l'Edat mitjana* (Actes del Col·loqui internacional celebrat a Barcelona del 27 al 29 de maig de 1999), CSIC-Institució Milà i Fontanals, Barcelona, 2000, p. 619.

36. Bernat Fabra, botiguer, en un codicil deixà estipulat, en dues clàusules, que dues de les seves esclaves servissin cadascuna un període de temps determinat a la seva muller Bartomeua. Si aquesta hagués mort aleshores que serveixin a la seva filla Elionor. L'esclava sarraïna de nom Bàrbara, de 25 anys d'edat, havia de servir sis mesos després de la mort de Bernat. Mentre que la seva altra esclava, Magdalena, sarda, de 30 anys d'edat, havia de servir sis anys: AHPB, Joan FERRER, *Secundus liber testamentorum, codicillorum et aliarum voluntatum*, 1421, juny, 25 - 1451, febrer, 24, s.f.

37. Aquest és el cas del mercader Berenguer Esteve que, entre altres disposicions, estableix que la seva esclava, Arquísia, després de la seva mort esdevingui lliure i que rebi

El gènere majoritari dels propietaris que alliberen als seus esclaus és el masculí, per contra el gènere més comú entre els esclaus alliberats per aquesta via és el femení. Els orígens d'aquests esclaus tenen certa diversitat, trobem a búlgars, sards, sarraïns i turcs.

Llibertat per paternitat

La llibertat per paternitat era una altra via d'alliberament. El fet que les esclaves visquessin en el si de famílies va comportar el naixement de fills d'aquestes tinguts amb els membres de les famílies dels propietaris, quan no dels mateixos propietaris. Aquests fills podien ésser legítims, i en diverses ocasions, eren alliberats, de vegades amb les seves mares. Aquests alliberaments eren molt freqüents que es produïssin per llegat testamentari del propietari, fossin fills seus o de familiars seus. També es donar el cas que el pare fos una persona totalment externa a la família del propietari. En aquests casos, especialment, intervenien qüestions legals perquè el propietari podia demanar una assegurança per a la seva esclava pel perill de mort que representava un part.³⁸ Els costums de Barcelona establien que el pare del nadó, després de provar la

de mans de la seva hereva 10 lliures, d'aquesta quantitat 100 sous passaran a l'hereva universal del propietari després de la mort de l'esclava Arquísia. També li atorga com a llegat les vestidures que ella utilitzava. Però tot seguit, Berenguer Esteve, especifica que es comprovi si aquesta esclava ha robat algun dels seus béns. Si hagués estat així romandrà com esclava de l'hereva universal de Berenguer Esteve (AHPB. Antoni VINYES, *Undecimum manuale*, 1436, juliol, 18 - 1437, març, 9; f. 27r-31r). Un altre exemple és el del cavaller, domiciliat a Barcelona, Galceran de Sentmenat, que en el seu testament, fet el 28 d'octubre de 1448, estableix, entre altres disposicions, que la seva esclava Anna sigui alliberada després del seu òbit. Així mateix estipula que li siguin lliurats dos cofres ferrats, un cofret, també ferrat, una caixeta, més totes les peces de roba, de lli i de llana, que ella utilitza, en compensació pels serveis fets a ell. També li deixà tots els diners que anteriorment ja li havien estat deixats tant per ell, Galceran de Sentmenat, com per d'altres persones. Finalment el testador prega als seus fills que compleixin les disposicions en consideració als serveis que l'esclava Anna li prestà a ell. En aquest document hi podem veure gratitud i estimació del propietari vers la seva esclava (AHPB. Francesc MATELLA, *Primus liber testamentorum et aliarum ultimarum voluntatum*, 1441, juny, 23 - 1468, març, 18; f. 25r-26r).

38. Per a veure exemples d'aquestes tipologies documentals cal veure l'interessant treball de Josep Maria MADURELL I MARIMON, "Los seguros de vida de esclavos en Barcelona

seva paternitat, el pogués reclamar, donant, però, una compensació econòmica al propietari de l'esclava, que també ho era legalment d'aquest nen.³⁹ Els fills d'homes lliures de natura i esclaves reclamats pel pare, prèvia compensació, esdevenien, normalment, homes lliures.⁴⁰

Concessió de la llibertat amb alguna limitació

La concessió de la llibertat amb alguna limitació, estava condicionada a l'acompliment d'aquesta si es volia aconseguir la llibertat i que aquesta no fos revocada. Un exemple d'aquest tipus és el de la sarraïna batejada Joana, esclava d'Alamanda, muller de Guillem de Montserrat. Aquesta havia fet hereu dels seus béns a Bernat de Marimon, ciutadà de Bar-

(1453-1523). Documentos para su estudio", *Anuario de Historia del derecho Espanyol* (Madrid), 25 (1955), p. 157-188; i docs. 1, 4, 5, 6, 7, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33 i 39.

39. Josep HERNANDO I DELGADO, *Els esclaus islàmics ...*, op. cit., p. 242. Aquest és el cas del ciutadà de Barcelona Joan Romeu, que en una sèrie de tres instruments notariais redactats el dia 22 de desembre de 1441, acorda no utilitzar els drets que li donen les ordinacions de Barcelona *vigore ordinacionis civitatis Barchinone michi foret possibile plurima dampna*, contra Pere Cases, batador de fulls d'argent, perquè mentre aquest estava al seu servei, havia tingut un fill amb la seva esclava Anna. Aquesta renúncia ve donada per la intercessió de terceres persones, que possibiliten un acord entre Joan Romeu i Pere Cases. El primer dona el nen, dit Joan, i de 9 mesos d'edat, al seu pare, Pere Cases. L'alletament del nen serà fet per la seva mare a la casa de l'amo d'aquesta, i les despeses aniran a càrrec de Pere Cases. Per altra banda, un grup de 7 fiadors es comprometen a pagar 10 lliures a Joan Romeu en compensació de les despeses d'aquest així com els "trabalsos" que Pere Cases "li ha ocasionat" (AHPB. Bartomeu COSTA, major, *Manuale primum*, 1438, desembre, 17 - 1444, setembre, 11, s.f.). Tres dies més tard, el 25 de desembre de 1441, hi ha un instrument notarial en el qual el pare del nen, Pere Cases, acorda amb Joan Romeu no conviure ni tenir relacions amb l'esclava Anna, mare de Joan (AHPB. Bartomeu COSTA, major, *Manuale primum*, 1438 - 1444, s.f.).

40. Com s'esdevingué amb Bartomeu, fill de Rosa, esclava d'Elionor, vídua de Joan de Mitjavila, que és donat, amb un instrument notarial el 18 d'abril de 1436, amb 6 dies d'edat, a Pere Batlle, àlies Puig, de la parròquia de Sant Julià de Lliçà, amb la condició que si abans d'un any el pare del nen apareix i vol rebre aquest, Pere Batlle només haurà de cobrar les despeses d'alletament del nadó. Si passat aquest termini no apareix el pare el nadó, aquest passarà a ésser propietat a tots els efectes del dit Pere Batlle (AHPB. Marc CANYÍS, Manual, 1433, agost, 19 - 1440, abril, 15, s.f. i AHPB. Marc CANYÍS, *Plec de documentació diversa*, 1435 - 1447, s.f.). Un altre exemple, aquest des del punt de vista del

celona, el qual no pertanyia ni a la seva parentela ni a la del seu marit Guillem Montserrat. Ans al contrari, Bernat de Marimon no volia cap mena de tracte amb el dit Guillem Montserrat i la seva família, per això imposà com a condició a la dita Joana per obtenir la llibertat i conservar-la que no tingués cap mena de tracte amb cap membre d'aquella família i el seu entorn més immediat.⁴¹

Llibertat sense cap condició

Per últim, la concessió de la llibertat sense cap condició, es produïa quan el propietari donava la llibertat sense establir cap condició de cap tipus al seu esclau o esclava. Els motius podien ésser diversos, des de motivacions espirituals o humanitàries, com a reconeixement de la fidelitat i els bons serveis de l'esclau o l'esclava durant el període que havia romàs en captiveri, o per qüestions de paternitat del propietari de l'esclau.⁴²

pare del nen, és el del carder d'origen anglès resident a Barcelona Ritxart Forbor, que, amb un instrument notarial del 13 de juny de 1447, nomena procurador a Joan Rillot, per a que en nom seu alliberi al nasciturus que Astana, esclava del draper Bernat Canals, "porta al seu ventre" (AHPB. Miquel ABELLA, *Manuale secundum*, 1446, febrer, 7 - 1449, març, 5, s.f.).

41. Exemple citat per Josep HERNANDO I DELGADO, *Els esclaus islàmics...*, op. cit., p. 233-234, doc. 637. Tot i que l'exemple citat és del segle XIV el considero totalment vàlid també per al segle XV.

42. Aquest és el cas de Joan de Vinyola, que, en remissió dels seus pecats, allibera a la seva esclava Joana, sarraïna, de 20 anys d'edat, sense cap condició ni cap imposició el dia 12 d'abril de 1456. En un altre instrument del mateix dia, el dit Joan de Vinyola, en compensació pels molts serveis fets per l'ara lliure Joana, sarraïna, dóna a aquesta totes les robes que ella utilitzava així com altres béns que ella pogués tenir amb la condició que amb aquests béns o el seu valor alimenti al nasciturus d'aquesta. És molt probable que aquest nasciturus sigui fill de Joan de Vinyola (AHPB. Miquel ABELLA, *Manuale quintum*, 1454, agost, 2 - 1457, juliol, 12, f. 53v-54r.).

Conclusions

La tipologia més comuna d'alliberament pactat entre el propietari i l'esclau és la de l'alforria amb la condició de servir durant un període de temps.

Trobem representats els tres estaments de la societat medieval alliberant esclaus, sigui per la via que sigui, això ens indica que la possessió dels esclaus estava estesa a totes les capes de la societat del moment, no era un fet exclusiu dels estaments superiors.

Els orígens geogràfics dels esclaus són diversos tal com és la constant a partir de la segona meitat del segle XIV a partir de la minva progressiva de fonts d'aprovisionament d'esclaus d'origen sarraí.

Hem trobat cert equilibri de generes entre la població esclava que s'està alliberant en aquest període, però caldrà un buidatge intensiu per a determinar si la població esclava de la Barcelona del segle XV era preeminent masculina o femenina.

Els homes que alliberen esclaves per contraure matrimoni, tret d'excepcions puntuals són els elements més modestos de l'estament popular.